

ELLEN DECKWITZ
DIT GAAT NIET
OVER GRASMAAIEN

HOE LEES JE POËZIE

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Dit gaat niet over grasmaaien. Hoe lees je poëzie verscheen deels eerder als columns onder de noemer 'Gedichten met Deckwitz' in *NRC Handelsblad*, en als essayrubriek in *De Morgen*.

Eerste druk, september 2020

© Ellen Deckwitz

Omslagontwerp Nanja Toebak
Omslagbeeld en illustraties binnenwerk © Jenna Arts
Typografie binnenwerk Michiel Niesen, Haarlem
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 830 9531 8

NUR 620

www.uitgeverijpluim.nl

INHOUD

WOORD VOORAF

- 1 WAAROM POËZIE NIET OVER ALLES KAN GAAN
 - 2 HOE POËZIE KAN HELPEN OM JEZELF TE BEGRIJPEN
 - 3 WAAROM POËZIE HELPT OM TE PRATEN
 - 4 WAAROM SCHRIJVEN WE MASSAAL GEDICHTEN NA EEN RAMP?
 - 5 IS ER ZOIETS ALS YOUNG ADULT POETRY?
 - 6 WAAROM JE HET NIET ALLEMAAL HOEFT TE BEGRIJPEN I
 - 7 WAAROM JE HET NIET ALLEMAAL HOEFT TE BEGRIJPEN II
 - 8 OVER INSTAPOETRY
 - 9 WAAROM POËZIE REGELMATIG OVER ZWARE DINGEN GAAT
 - 10 WAAROM JE BETER EEN HELE BUNDEL LEEST
 - 11 WAAROM JE ALTIJD MOET LEZEN MET EEN PEN IN DE AANSLAG
 - 12 HOE POËZIE JE EEN BETERE GELIEFDE MAAKT
 - 13 WAAROM JE DOOR POËZIE KUNT ONTDEKKEN DAT JE NIET GEK BENT
 - 14 WAT IS HET BESTE GEDICHT ALLER TIJDEN?
 - 15 WAAROM HET NIET ALLEEN OM SYMBOLIEK DRAAIT!
 - 16 HOE POËZIE VEEL BETER MAAKT
 - 17 HOE WEET IK OF EEN GEDICHT SLECHT IS?
 - 18 HOE VIND IK POËZIE DIE MIJ AANSPREEKT?
 - 19 WAAROM POËZIE JE SOMS DE TOEKOMST TOONT
 - 20 ZIJN ER OOK HORRORGEDICHTEN?
 - 21 WAAROM POËZIE SOMS NET EEN SOORT GESPREK IS
- LITERATUUR

WOORD VOORAF

Jaren geleden, toen de economie nog gezond was en ik tjokvol collageen zat, schreef ik een boekje over het lezen van gedichten, waarin ik antwoord gaf op de drieëntwintig meest gestelde vragen over poëzie. Als dichter, maar ook als literatuurdocent stuitte ik constant op dezelfde onduidelikheden over de dichtkunst, en nadat ik voor de miljoenste keer de vraag kreeg dichters niet ‘gewoon’ zeggen wat ze bedoelen, besloot ik na wat wanhopig haargetrek de pen op te pakken. Dat er zo veel onzekerheid was over wat mensen met verzen aan moesten, betekende immers dat men er wél nieuwsgierig naar was, meer wilde ontdekken, en dat was reden genoeg om erover te schrijven.

En zo verscheen in 2016 *Olijven moet je leren lezen*, met daarin leestips, aanwijzingen voor interpretatie en uitleg over de laatste modes in poëzieland. Wanneer ik weer een haperende scholier voor me had die vroeg waarom gedichten niet meer rijmen, kon ik hem tenminste met deze publicatie ~~een afranseling geven~~ informeren. Maar men wilde meer weten. Waarom je een gedicht slecht kunt vinden, bijvoorbeeld. Of wat nou precies het nut is van het lezen van een hele bundel.

De inkt kroop waar ze niet gaan kon, en al gauw ont-

NIEUWE
OMSTANDIG-
HEDEN ZORGEN
VOOR NIEUWE
BETEKENISSEN.

dekte ik dat ik zelf ook vragen had. Zoals waarom zovelen poëzie bij voorbaat lijken te haten, of er zoiets bestaat als young adult poetry, waarom Instapoetry zo succesvol is. Dus ging ik op onderzoek uit. In de loop der jaren mocht ik in *De Morgen* en *NRC* hier diverse stukken aan wijden. Als gastschrijver voor de Rijksuniversiteit Groningen werkte ik begin 2018 intensief samen met een

club hoogbegaafde studenten, waardoor mijn denken verbreedde. Over poëzie, maar ook over de plek die ze de afgelopen jaren is gaan innemen in de wereld. Hoe de literaire ervaring allang niet meer alleen plaatsvindt binnen de bundel, maar ook op festivals, muren en tijdens demonstraties, en wat daarvan de gevolgen zijn.

Hoe we met poëzie omgaan, hoe we haar duiden en welk belang we aan haar toekennen is natuurlijk constant aan verandering onderhevig. Dat is al zo sinds het *Gilgamesj*-epos. Begrippen veranderen. In mijn bundel *Hogere natuurkunde*, verschenen in 2019, heb ik het op een zeker moment over ‘gedroogde vleermuizen’, als een metafoor voor een verdwenen verleden. Anno 2020 kreeg ik de vraag of dat voor corona stond. Tijdens de lockdown (op het moment van schrijven nog de enige, al vrees ik dat er een tijd zal aanbreken dat we deze ‘de eerste’ zullen noemen) herlas ik het gedicht ‘Poëzie is een daad’ van Remco Campert, waar ik door de pandemie opeens hele nieuwe lagen in ontdekte (waarover meer in hoofdstuk vier). Om kort te zijn: nieuwe omstandigheden zorgen voor nieuwe betekenissen.

En zo ontstond er in het voorjaar van 2020 een reeks stukken. Over hoe een epidemie voor inzichten in li-

monade kan zorgen. Over hoe taal werkt en hoe ze kan veranderen als de wereld verandert, door een aanslag of een pandemie.

En zo ben je niet alleen nooit klaar met het lezen en begrijpen van gedichten, maar ook met erover schrijven, je er vragen over te stellen. En alles wat je al weet aan te vullen met voorlopige antwoorden. Hoe poëzie, zoals in hoofdstuk twaalf, je een betere minnaar kan maken. Of er horrorverzen bestaan, zoals in hoofdstuk twintig aan bod komt. En waarom niet alle gedichten over het maaien van gras gaan, en waarom dat een bevrijding is.

Soms lijkt het
alsof we ons midden in
het feest bevinden
en toch
in het midden van het feest
is er niemand
in het midden van het feest
is de leegte
maar te midden van de leegte
is er een ander feest

Roberto Juarroz, uit: *Poesía vertical*, (2001)]

|

WAAROM POËZIE NIET OVER ALLES KAN GAAN

Coronaquarantainelogboek dag acht, zonnige woonkamer, Skype aan, tijd om het neefje (13) bijles Nederlands te geven. Ik wilde net beginnen met een hoorcollege over Drs. P toen hij me onderbrak.

Neefje: 'Waarom houd jij eigenlijk van poëzie?'

Ik: 'Goede vraag. Het was lang geleden, ik denk in de winter van 1997, toen ik...'

Neefje (dodelijk vermoeid): 'Ik bedoel, waarom houd je van iets waar iedereen een hekel aan heeft?'

Auw. Al tijden probeer ik via workshops, optredens, lezingen en goedbedoelde bundels de mensheid ervan te overtuigen dat gedichten niet per se verschrikkelijk zijn.

'Háát jij poëzie?' vroeg ik.

'Dat is niet zo moeilijk,' mokte hij. 'Wat heb je nou aan een tekst die toch alles maar kan betekenen wat je maar wil.'

Ik schuimbekken. Een gedicht kan niet alles betekenen wat je maar wil, net zoals een mens niet alles kan

EEN GEDICHT
KAN NIET ALLES
BETEKENEN WAT JE
MAAR WIL, NET ZOALS
EEN MENS NIET ALLES
KAN BETEKENEN WAT
JE MAAR WIL.

betekenen wat je maar wil. Ik stuurde hem bovenstaand gedicht van Roberto Juarroz en ~~wroeg~~ dwong hem het hardop voor te lezen.

‘Oké,’ zei ik, ‘gaat dit gedicht over grasmaaien?’

‘Grasmaaien? Nee.’

‘Nou, dan hebben we bij dezen vastgesteld dat een gedicht niet over alles gaat.’

Mopperend ging hij akkoord.

‘Wat ik altijd een leuk experiment vind,’ vervolgde ik, ‘is doen alsof het gedicht speciaal voor jou gemaakt is. Stel nou dat dit voor jou is geschre-

ven, waar gaat het dan over?’

Je zag hem piekeren, en toen klaarde zijn gezicht op.

‘Het gaat over corona!’

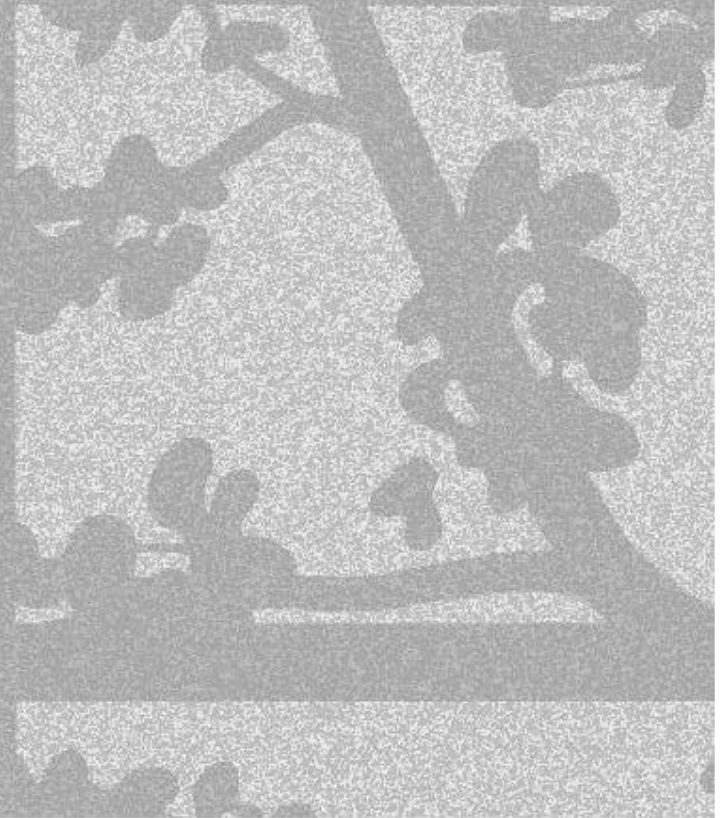

Ik zweeg veelbetekenend, dat helpt bij interpreteren. 'Natuurlijk!' vervolgde de neef. 'We zitten allemaal thuis, als een feest zonder vrienden, en dus is er leegte. Het gedicht wil zeggen dat die leegte ook de moeite waard kan zijn!'

Ik knikte. Het vers in kwestie was weliswaar twintig jaar ouder dan het coronavirus, maar het had mijn neefje toch een inzicht bezorgd over de huidige crisis. Aan het einde van de Skypesessie wilde hij zelfs een tip voor een bloemlezing – ik kon de rest van de dag niet ophouden mezelf te feliciteren.

Sommige lezers moeten trouwens meteen aan het vlugzout wanneer je gedichten van vroeger betrekking laat hebben op het leven nu. "Dat hoort niet!" roepen ze dan, "Toen dat gedicht werd geschreven was er nog geen corona!" Maar het gaat mij er niet zozeer om of je lezing chronologisch klopt, maar dat de woorden iets losmaken.

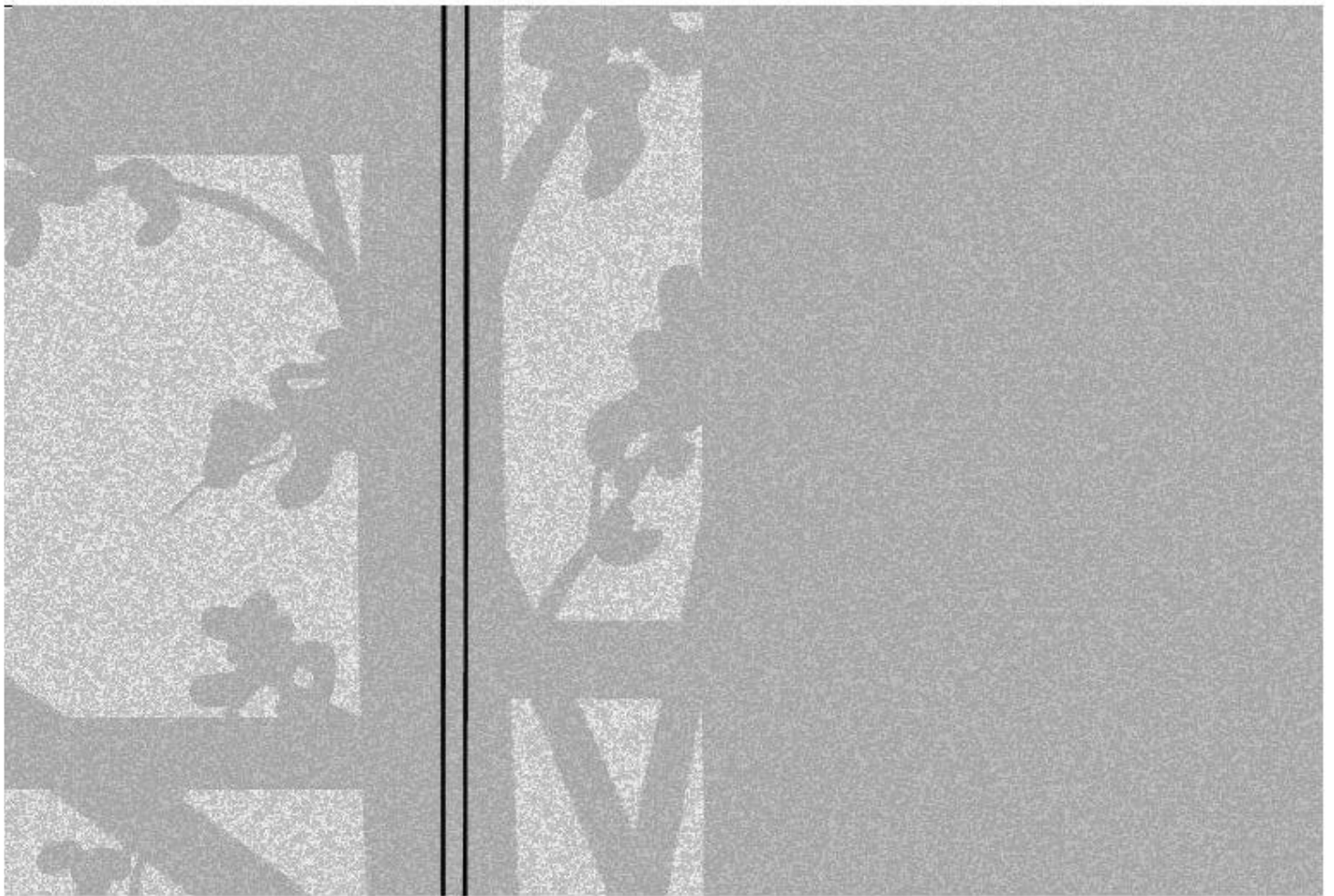

Later dacht ik na over de poëzieweerzin die ik bij velen ervaar. Bij navraag blijkt het grootste deel van hen nog nooit een hele bundel te hebben gelezen. Hun af-

keer lijkt niet zozeer voort te komen uit ervaring maar uit vooroordelen. De Amerikaanse schrijver en dichter Ben Lerner stelt in het vermakelijke essay *Waarom we poëzie haten* dat die vooroordelen ontstaan door de verwachtingen die mensen hebben van de dichtkunst. Die zijn vaak veel te hoog. Het gedicht moet ontroeren, troosten, 'mooi' zijn, alles verwoorden wat je zelf nooit in taal kon vatten en dan ook nog het liefst met een snufje rijm en een diep beeld met een vogel. Met zulke hoge eisen kan het

EEN GEDICHT
IS GEEN
CRYPTOGRAM OF EEN
PUZZEL DIE JE ALLEEN
KUNT OPLOSSEN ALS
JE WIKIPEDIA HEBT
UITGELEZEN.

in de praktijk alleen nog maar tegenvallen.

Terwijl er echt geen drie doctoraten in de literatuurwetenschap nodig zijn om iets te kunnen zeggen over bovenstaand vers van Juarroz. Een gedicht is geen cryptogram of een puzzel die je alleen kunt oplossen als je Wikipedia hebt uitgelezen. Als we onze verwachtingen bijstellen, is er veel meer mogelijk. Poëzie kan opvrolijken en tegelijkertijd tot nadenken stemmen, zoals bij de eerste twee strofen van Philip Larkins geweldige 'This be the verse' (vertaald door Renske Bakker):

Ze fucken ze op, je pa en je ma
Ze bedoelen het niet zo, maar doen het toch.
Ze proppen je vol met al hun fouten
En voegen er nog wat meer aan toe, speciaal voor jou.

Maar zij werden op hun beurt weer verknald,
Door sukkels in ouderwetse hoeden en jassen,
Die de ene helft van de tijd slap-streng waren
En de andere helft met elkaar ruziemaakten.

Je kunt een gedicht ook gewoon waarderen omdat het stoer klinkt, net zoals je een abstract kunstwerk niet perse hoeft te bevatten om het mooi of griezelig of verdrietig te vinden. Of soms omdat je iets benoemd ziet waar je mee zat. Omdat het je bijvoorbeeld gemoedsrust kan geven over een rampzalig verlopen relatie, zoals deze regels uit het gedicht 'Beweging' van Audre Lorde (vertaald door Irene Vis):

Herinner me niet
als ramp
noch als de bewaarder van geheimen
ik ben je medereiziger in het veetransport
kijkend
hoe je langzaam uit mijn bed beweegt
zegt dat we geen tijd kunnen verspillen
alleen onszelf.

Mijn lievelingsgedichten tonen niet de feiten maar de mogelijkheden. Zoals in bovenstaande tekst, dat geliefden eigenlijk allemaal onderdeel zijn van het grote veetransport dat de mensheid nu eenmaal is. Hoe heftig het is als een geliefde een mislukte verbintenis niet ziet als een verspilling van tijd, maar van zichzelf.

In het beste geval is een gedicht een bijl. Het breekt, om het met Kafka te zeggen, de bevroren zee in ons

open. Het haalt muren weg. Het toont iets waarvan je het bestaan al vermoedde maar dat je nog niet eerder kon benoemen, omdat je dacht dat je de enige was die het opmerkte en het daarom niets te betekenen had, het geen bestaansrecht had. Tot je het in een gedicht zag, zoals hier bij het eerste deel van de cyclus 'Notities trillingen, melkglas, trapezowerk' van Laurijne Verweijen, waarin ze over een naderende menstruatie schrijft:

IN HET BESTE GEVAL
IS EEN GEDICHT
EEN BIJL.

de ijzergloed bereikt mijn urine, al dagen ruik ik tot
even grote verrukking als walging alles op meters bij
mij vandaan, laaghangende ronkbeestjes zwermen
afwachtend in mijn allerlaagste buik: hun kleine
maar steeds groter wordende gebied

Het wordt benoemd, het mag er dus zijn. En dat niet alleen: door iets in een gedicht te onderzoeken, kan je ook dingen die je gewoon voor lief nam opeens opnieuw bekijken, waardoor je blik scherper wordt afgesteld. Je er kritischer op wordt. Asha Karami doet dat ingenieus met de kleur wit in haar debuut *Godface*:

iets van herkenning zoek ik: het wit van de schapenvacht
is net een ander wit dan het wit van het kleedje
anders dan het witte wc-papier op de grond
en ook niet hetzelfde
als het witte laken dat over mij heen getrokken ligt

